

Gewetensvorming

Jongeren raken steeds vroeger vertrouwd met nieuwe media: smartphones, Facebook en online games. Hoe kun je je kind leren maat te houden en, waar nodig, nee te zeggen? God geeft ons Zijn wetten, als een veilige 'vaargeul', als leefregels die ons willen beschermen tegen schipbreuk. Maar vooral geeft Hij ons in Zijn Zoon een Loods Die Zijn wet in ons hart wil schrijven.

mediawijzer

0

Inhoud

1. Nieuwe media, nieuwe vragen	4
Normaal mediagebruik, wat is dat?	
Media: Levensmiddel of genotsmiddel?	
Mogelijkheden: Geen baas over de knop?	
2. Opvoeden is kiezen	10
Leefregels ter bescherming	
Leefruimte binnen de 'vaargeul'	
Liefde en gehoorzaamheid	
Godsdienstige vorming rond nieuwe media	
Traditie en traditie	
Onderling gesprek	
De wortel van de wijsheid	
Het leven is voor mij Christus	
3. Gewetensvorming in deze tijd	22
De veranderingen in de samenleving	
Bijbels kader van gewetensvorming	
Tussenbalans	
Wat willen we met mediaopvoeding?	
Fasen in de gewetensontwikkeling	
De identificatiefiguur en gewetensvorming	
Gebrokenheid en opvoeding	
4. Ten slotte	38
5. Literatuur	39

Inleiding

Dit boekje gaat over gewetensvorming vanuit de Bijbel. Steeds worden daarbij uitstapjes gemaakt naar het gebruik van de moderne media. In een aantal gevallen is een casus toegevoegd die een probleem concreter moet maken. Het eerste hoofdstuk wil zich vooral bezighouden met de vragen die de nieuwe media ons stellen. Wat is normaal mediagebruik? Zijn media nodig in ons leven of is het eigenlijk maar een vorm van luxe die je kunt missen? En als ze nodig zijn, moeten we ons dan niet serieus met de vraag bezighouden hoe we er mee omgaan?

Het tweede hoofdstuk gaat met name over de Bijbelse achtergronden van opvoeden. Opvoeden is toch vooral opvoeden tot volwassenheid en dat betekent onder andere het goede onderscheid te leren tussen goed en kwaad. Het onderscheid wordt uitgewerkt tussen de Bijbelse normen, de Traditie met een hoofdletter en de traditie met een kleine letter en de verschillende vormen van gehoorzaamheid die hier bij horen. Een heldere verwijzing naar de geboden van God mag dan niet ontbreken, maar u zult hierin ook een verwijzing naar Christus vinden als de Vervuller van de wet, en wat dat betekent voor de opvoeding.

In het derde hoofdstuk wordt ingegaan op vragen als: Hoe komt het dat de opvoeding vandaag zo veel moeilijker verloopt dan een aantal decennia geleden? Wat zijn Bijbelse kaders bij gewetensvorming? Daarnaast wordt dit hoofdstuk voor een groot deel gevuld met concrete tips voor de mediaopvoeding en met de verschillende fasen van de gewetensontwikkeling. Ten slotte wordt afgesloten met een paragraaf over de identificatiefiguur en de gewetensvorming en een paragraaf over gewetensvorming en gebrokenheid.

1

Nieuwe media, nieuwe vragen

Normaal mediagebruik, wat is dat?

Ineens is Martin het zat. Wekenlang zijn z'n kinderen (Elsbeth van 15, Simon van 14 en Leonard van 12) al aan het ruziën over de pc.

"Nu is het mijn tijd", schreeuwt Leonard. Maar daar is Simon het helemaal niet mee eens. "Man, gebruik je hersens, jouw tijd is al lang om."

"O, nee hè, laat mij nu eerst", zegt Elsbeth. "Ik moet morgen m'n werkstuk inleveren en dat is mijn laatste kans op een voldoende."

"Niets mee te maken, moet je er maar eerder aan beginnen", oordeelt Simon. Op dat moment grijpt Martin in: "En nu houden jullie allemaal je mond en

luisteren jullie eens goed naar mij. Ik ga weer eens alle afspraken op een rijtje zetten."

"Oh, nee hè, moet dat echt?" zegt Simon.

Het moet echt. Martin gaat achter de computer zitten en zet de regels op een rij die hij maanden geleden ook al heeft gegeven:

- 1. Op de kalender invullen wanneer je de pc nodig hebt voor school*
- 2. Zonder ruzie of schreeuwen overleggen of je tijd 'ruilen' kunt*
- 3. Elsbeth en Simon: Facebook hoogstens twintig minuten per dag, geen getwitter*
- 4. Mobieltje uit als we eten en als*

opa en oma op bezoek zijn, als we de Bijbel lezen, bidden en op zondag

- 5. Niet meer dan een halfuur met je mobiel in de weer*
- 6. Leonard krijgt een mobiel op zijn verjaardag*

"Ooooh", kreunt Elsbeth. "Ik leef echt in een rampgezin. Bij geen enkele vriendin is het zo streng. Dit is echt 'killing'. Twintig minuten Facebook, dat is toch ongelooflijk wreed."

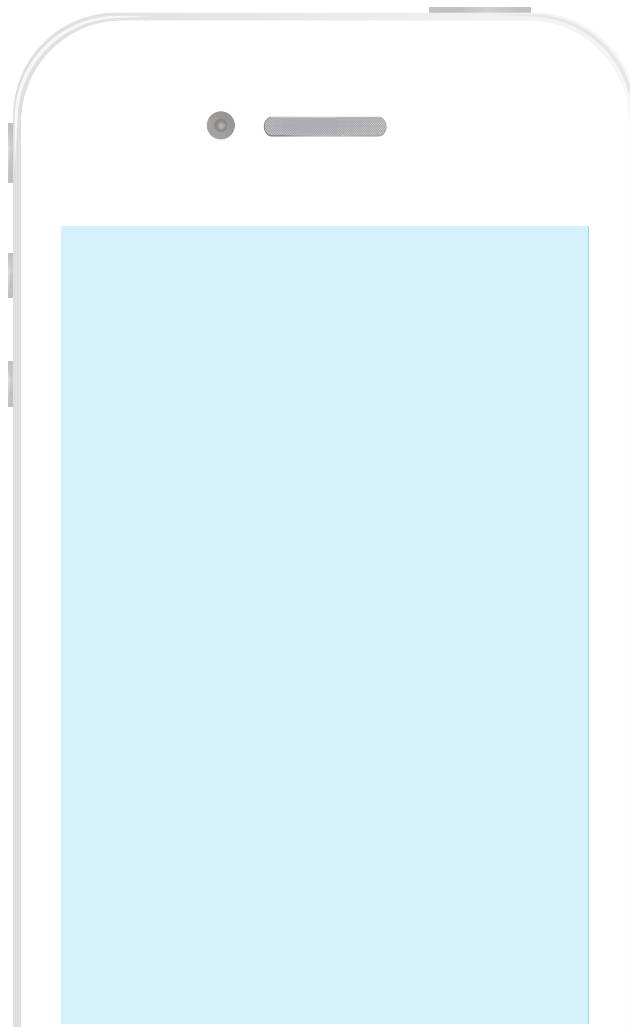
"Joh Els, jank toch niet zo, het valt best mee. Ik kan er wel mee leven."

"Dat doet me als vader natuurlijk goed, zo'n positief geluid", zegt Martin.

"Weet je wat, we maken van Facebook een halfuur. Daar wordt Elsbeth ook weer een beetje rustig van."

"En ik krijg over twee maanden m'n eigen mobiel!" zegt Leonard. "Nou, wees er maar blij mee, of juist niet. Vanaf je verjaardag ben jij elke week blut."

Is het normaal dat je, als je naar de middelbare school gaat, een mobiel-tje krijgt? Is het abnormaal als je, als 15-jarige, geen Facebook-account hebt? Wie bepaalt eigenlijk wat normaal of abnormaal is? Mensen in onze omgeving? Gaan we uit van het gemiddelde? Of zijn er andere overwegingen die voor ons het normale bepalen?

In deze brochure gaan we uit van wat het Woord van God ons zegt. Hij geeft ons het leven en alle middelen om te leven. We worden ertoe geroepen om naar het Woord van God te luisteren. Want God heeft het eerste, het hoogste en het laatste woord.

In Zijn Woord heeft God duidelijk geopenbaard wat Zijn wil is. Maar is dat ook zo helder in het omgaan met media? Zo eenvoudig is het niet. Ouders die zeggen van de Bijbel uit te gaan, maken toch heel verschillende keuzen. Dat maakt het voor ons en onze kinderen er niet eenvoudiger op. Vooral niet wanneer je samen tot één kerkverband behoort of wanneer onze kinderen op scholen te maken krijgen met diverse meningen, die soms haaks op elkaar staan.

Dan komt het erop aan werkelijk te 'ontdekken' wat Gods wil is in een voor ons vaak onoverzichtelijk terrein. Daar wil deze brochure een handvat voor bieden.

Media: Levensmiddel of genotsmiddel?

Media lijken een enorme macht te hebben. Alsof ze ons overspoelen. Spreken over media in het gezin lijkt soms op dweilen met de kraan open. Is het wel mogelijk om je af te sluiten voor media? Of is dat juist niet verstandig? En houden we de wereld

inderdaad buiten de deur, als we ons er voor afsluiten?

Voor we op deze vragen antwoord kunnen geven, moeten we begrijpen wat media zijn en wat ze met ons doen.

De tafel in de woonkamer van huize Versteeg is gevuld met vier schermen: twee laptops, een iPad en een mobiele telefoon. Ard-Jan is op de hoekbank bezig met zijn huiswerk. Hij is projectleider van een groepje mbo-studenten. Terwijl hij op de reactie van een student wacht, speelt hij een van zijn favoriete internetspellen, samen met Russische en Roemeense gamers. Tegenover hem zit vader, ook achter de laptop. Hij heeft een kantoorbaan en werkt 's avonds nog aan een spreadsheet die hij de volgende dag af moet hebben. Intussen houdt hij via de iPad in de gaten wat er op Twitter wordt gezegd over de bezuinigingen.

Ard-Jans mobiel trilt. Een van zijn vrienden vraagt via WhatsApp of hij trek heeft om even een milkshake te pakken. Hij stemt het af met zijn moeder, klappt z'n laptop dicht en is binnen vijf minuten vertrokken. "Niet te laat maken he? Je moet morgen weer om half 7 op." Zijn smartphone gaat mee, zodat hij z'n internetspel kan vervolgen op het draadloos netwerk van de McDonald's.

Oorspronkelijk heeft het woord 'medium' een neutrale klank, waarbij van alles en nog wat ingevuld kan worden. Eigenlijk betekent het 'het midden', ook 'de middelste'. Zo ontstaat de betekenis van hulpmiddel, een middel om iets over te dragen, een communicatiemiddel.

Wanneer we het hebben over 'de' media, verstaan wij daaronder boek en blad, krant en tijdschrift, tv en radio, om er maar enkele te noemen. Tegenwoordig spreken we ook over 'nieuwe media' en dan doelen we op de vele mogelijkheden van computers, laptops, mobieltjes, smartphones en tablets. Omdat de ontwikkelingen zo snel gaan, is er eigenlijk geen goede definitie van nieuwe media. Valt sms'en nog onder nieuwe media? En dvd's en mp3's? Sommige namen in nieuwe media verdwijnen na een paar jaar geruisloos, zoals Ilse, Napster en Kazaa. Vaak worden ze geleidelijk vervangen door nieuwe varianten: WhatsApp in plaats van sms en Facebook als opvolger van Hyves.

Voor deze brochure is zo'n definitie niet zo belangrijk. Ook 'oude media' hebben veel invloed op ons, of we het nu hebben over tv of krant. Toch gaan de vragen van opvoeders vaak over de nieuwe toepassingen, omdat die onbekender zijn of nieuwe vragen oproepen: spelletjes op internet, tablets,

Facebook, YouTube of Twitter.

Eén belangrijk verschil met 'oude media' moet wel worden genoemd: de mogelijkheid om snel en eenvoudig met anderen contacten te leggen, foto's en video's te delen en samen te werken in groepen. De nieuwe media die daarvoor gebruikt worden, noemen we 'sociale media'.

Een van de kernvragen, of het nu gaat om oude of nieuwe media, is waarvoor we deze gebruiken. Beschouwen we die media als *levensmiddelen* of als *genotsmiddelen*? Zijn ze nuttig, noodzakelijk of zelfs onmisbaar voor ons? Of horen ze bij de luxe van onze maatschappij en zouden we ze best kunnen missen?

Ook die vraag zal niet ieder op dezelfde manier beantwoorden. Voor de een is sms een onmisbaar communicatiemiddel, de ander gebruikt het zelden of nooit. Sommigen kunnen er geen uur zonder en beschouwen ze zelfs als redmiddelen of geneesmiddelen. Anderen zijn kritisch en stoppen deze media liever in de 'kast' van gevaarlijke stoffen of de verslavende middelen.

Toch gaat het bij media niet alleen om de vraag wat het *nut* ervan is. Opvoeders stellen die vraag vaak: 'Wat heb je daar nu aan?' Maar **de**

grens tussen goed en kwaad is niet dezelfde als die tussen noodzaak en

luxe. Genieten hoeft niet zondig te zijn, zoals we ook mogen genieten van de schoonheid in de schepping. En verantwoorde ontspanning is bepaald geen overbodige luxe.

Er is echter ook een keerzijde. Media, niet alleen de luxe maar ook de nuttige, bergen ook verleidingen tot zonde in zich. Ze kunnen de mens zo vergiftigen dat ze zijn geest te gronde richten. Zoals milieuvervuiling ons lichaam schade berokkent, kan deze 'ethervervuiling' onze geest en zelfs onze ziel beschadigen. Maar waar ons lichaam slecht voedsel meteen uitbraakt, zien we dat die 'ethervervuiling' sommige mensen vaak goed smaakt of zelfs gulzig maakt.

Het wordt er niet gemakkelijker op. **Kennelijk zijn sommige nieuwe media nuttig, maar tegelijkertijd schadelijk. En andere nieuwe media zijn luxe, maar daarmee niet onverantwoord.** Communiceren via WhatsApp is handig en nuttig maar verlaagt de drempel om te pesten. En sommige computerspellen zijn even uitdagend en onschuldig als Lego. Het is niet zwart of wit. Juist dat maakt het zo moeilijk om kinderen en jongeren goede richtlijnen mee te geven.

Toch gold dat ook al voor de oude

media. Een treffende illustratie hiervan is de uitspraak van de vader van de in de Gereformeerde Bond vroeger zo bekende ds. L. Vroegindeweyj. Toen hij zijn verzet overwon om een keer te luisteren naar een radiomediatie van zijn zoon, sprak hij: "Ik wist niet dat er zo veel goeds door zo'n vuile goot kwam."

Op de Areopagus in Athene kwamen de mensen bijeen om nieuwe dingen te zeggen en nieuws te horen. In dienst van talloze 'goden' werden allerlei gedachten geuit, waarvoor diverse altaren gebouwd en ingeschakeld werden. Te midden van deze godloze en goddeloze cultuur verkondigde Paulus dat God de wereld heeft geschapen en ook gediend wil worden. Tegelijk sprak hij vrijmoedig over de komst van de Heere Jezus om te oordelen. Hij is de Heere over alles, ook over wat in de media van die tijd verbreid werd. Met andere woorden, zoals Paulus niet schroomde om in een volstrekt godloze omgeving de naam van Jezus te verkondigen, zo zijn de nieuwe media niet een verboden terrein voor het Bijbels getuigenis.

Mogelijkheden: Baas over de knop?

Nieuwe media brengen veel nieuwe mogelijkheden met zich mee. Dat geldt nog sterker nu kinderen al op betrekkelijk jonge leeftijd een mobiel-tje hebben. Internet is vrijwel overal

binnen handbereik. Dat brengt ook de verleiding tot zondige toepassingen dichtbij.

Een kenmerk van deze nieuwe media is dat er veel te kiezen valt. Antwoord ik wel of niet op dat sms'je? Stuur ik jou wel of niet een vriendschapsverzoek voor Facebook? Kijk ik ook naar die volgende video die YouTube me voorschotelt? Doe ik nog één spelletje? Nog even mijn mail checken? **Zal ik die reclame aanklikken?** Mijn vrienden raden me een app aan, maar is het wel verstandig om die te installeren? Hoe zou die muziek klinken? Wat zit er achter deze hyperlink? Ik moet naar bed, maar deze muziek is zo mooi... **Is die foto niet te gewaagd voor mijn Facebook?** Ik tweet nog snel even dat ik geen zin heb in m'n huiswerk – of is dat toch niet slim?

Toen de tv zijn intrede deed, hebben veel christenen dat apparaat afgewezen omdat ze voelden dat ze de verleiding niet zouden kunnen weerstaan om te kijken naar programma's die niet door de beugel konden. "We zijn geen baas over de knop", is een veelgebruikt argument, evenals het argument van het hellend vlak: zoiets gaat van kwaad tot erger. Dat sluit aan bij het besef dat de mens geneigd is tot alle kwaad.

En die neiging tot het kwade is niet

veranderd sinds de intrede van nieuwe media. Mensen zijn daardoor niet immuun geworden voor die verleiding, of die nu vanuit de tv, van internet of uit het mobieltje komt. Toch is er een verschil. **Wie besloot geen tv te nemen, plaatste zich daarmee niet buiten de samenleving. Maar wie besluit om nieuwe media volledig buiten de deur te houden, maakt het bijna onmogelijk om in de huidige samenleving te functioneren.** De oudere generatie zal de noodzaak voor het gebruik van nieuwe media minder voelen, maar voor jongeren is het gebruik ervan onontkoombaar geworden.

Een heel belangrijke vraag is nu: Hoe kunnen we dan goede keuzen maken bij het gebruik van nieuwe media? Dat hangt af van onze uitgangspunten. Die bepalen de grenzen die we willen trekken. Dat komt aan de orde in de volgende paragrafen van deze brochure.

Het doordenken en vooral het uitwerken hiervan in het gezin, vraagt veel van opvoeders. Maar het is de moeite waard. Zoals we onze kinderen zwemles geven en veel investeren in muzikles, om maar een enkel voorbeeld te noemen. Ook dan sparen we kosten noch moeite. Zouden we hen dan geestelijk niet begeleiden in de al meer chaotische wereld van nieuwe media?

2

Opvoeden is kiezen

Leefregels ter bescherming

Opvoeden is voortdurend tasten naar de grens tussen vrijheid bieden en beschermen. Die grens schuift op bij het ouder worden. Een klein kind in een box wordt beschermd tegen gevaren om hem heen en heeft genoeg aan een vierkante meter ruimte. Bij het ouder worden passeren kinderen de achterdeur, het tuinhekje, de woonwijk en uiteindelijk laten ze dorp of stad achter zich.

Ouders helpen hun kinderen bij al deze stappen: ze leren hen lopen, fietsen, zwemmen. Telkens vertellen ze over de gevaren om hen heen, zonder hen bang te maken. Kinderen zoeken telkens nieuwe grenzen, ouders helpen daarbij en doen hun uiterste best

om ze te beschermen, zowel lichamelijk als geestelijk.

Die bescherming bestaat meestal uit een combinatie van waarschuwen en afschermen. Op een fles gevaarlijke stoffen staat een etiket, maar dat is voor een klein kind niet voldoende. Dus heeft de fabrikant er ook een kindonvriendelijke dop op gemaakt en plaatsen we zo'n fles op een onbereikbare plek.

Kinderen hebben die bescherming nodig. Bij een vrije of toegeeflijke opvoeding krijgt het kind alle ruimte, zal het geen grenzen leren kennen en weinig rekening met anderen houden. Waar dat toe leidt, blijkt uit de geschiedenis van Eli en zijn zoons. Ook het andere

uiterste, strenge controle waarin kinderen elke eigen verantwoordelijkheid ontnomen wordt, is niet verstandig. Het kind zal de grenzen dan alleen respecteren uit angst voor straf. De Bijbel wijst beide opvoedingsstijlen duidelijk af. God wil niet dat we gedrild worden tot gehoorzaamheid zoals de dieren maar dat we gehoorzamen uit liefde en uit verantwoordelijkheidsgevoel.

Bescherming is juist liefdevol. Die is niet bedoeld om kinderen tekort te doen, maar geeft hen handvatten om met alles om te gaan – of, op een ander moment, om ergens niet mee om te gaan. De grenzen zijn geen doel op zich maar ze zijn een afbakening van een vrije ruimte. Daarbinnen is er voor

kinderen juist vrijheid. Daarin ontwikkelen ze, onder begeleiding van hun ouders, een eigen verantwoordelijkheid. **Opvoeding tot zelfstandigheid is niet alleen het aanwijzen van de grenzen maar ook leren omgaan met de beschikbare vrijheid.**

Overigens geldt die bescherming ook voor ouders. Niet voor niets wordt onze vrijheid op de weg 'beperkt' door strepen, verkeerslichten, autogordels of soms zelfs door een alcoholslot en flitspalen. Uit zorg voor veiligheid voor iedereen.

In de praktijk zullen ook ouders die kiezen voor een meer 'vrije' opvoeding, regels hanteren, al kiezen ze voor meer vrijheid en ruimere grenzen. De

plaats waar we onze grenzen leggen, hangt onder meer af van ons denken over goed en kwaad. Dat heeft alles te maken met onze godsdienstige vorming.

In principe is de opvoeding een taak van ons als ouders, die we niet zomaar kunnen uitbesteden aan anderen. Kerk en school vormen ook, maar ouders geven thuis het goede voorbeeld in hun eigen opvoeding. Deze staat voorop, zoals Jozua beleiden heeft: *Ik en mijn huis, wij zullen de HEERE dienen*. Wij zijn als ouders zelf verantwoordelijk voor het geestelijk welzijn van onze kinderen en we zijn ook verantwoording schuldig van wat we met onze kinderen doen. En dat geldt ook voor wat wij nalaten. Dat is een zware last.

We zijn verantwoordelijk, zoals wij bij de doop van ons kind hebben beloofd. Als ouders zijn we geroepen op te voeden in de vreze des HEEREN. Dan zal bij het gebruik van media voor ons zwaarder wegen wat de Heere daarvan vindt dan wat die media ons te bieden hebben. Zo kunnen we een voorbeeld zijn in woord en wandel. Dat betreft een veel breder terrein dan alleen onze omgang met media. Het fundament ligt, zoals Psalm 111 zegt, in de vreze des HEEREN, die het

beginsel is van de wijsheid. Als onze kinderen 'niets' meekrijgen, omdat we het te druk hebben met onszelf en geen aandacht geven aan hun vragen, wonen zij in een 'leeg huis' en benut de boze deze leegheid door die op te vullen, hoe dan ook.

Media, met name sociale media en games, zijn een geschikt 'vulmiddel' voor deze lege tijd. Ze zijn vaak zodanig ontworpen dat ze jongeren en anderen zo lang mogelijk vasthouden of weer naar zich toe trekken. Tegenover het gebrek aan aandacht van sommige ouders staat een overvloed van aantrekkingskracht en permanente beschikbaarheid vanuit deze media.

Leefruimte binnen de 'vaargeul'

Anna (7) is al dagenlang in de weer met haar verjaardagsfeestje. Wie nodigen we uit? Welke cadeautjes zal ik vragen? Wat gaan we doen? Hoe lang duurt het feestje? Alles wordt met haar ouders besproken, en als zij dan nog twijfelt, vraagt ze ook de mening van haar oudere zussen. Alles is rond, de kamer is versierd en al het lekkers staat op tafel.

De kinderen van school hebben met elkaar afgesproken en staan met z'n vieren tegelijk voor de deur. Even later komen er nog twee meisjes uit

de buurt. Die wilde Anna's moeder ook graag uitnodigen. Ze beginnen met een mooi versje van school. Dan bidt Anna's moeder. Ze dankt voor de verjaardag en voor het feestje. "..., om Jezus' wil, amen." Rosa, één van de kinderen uit de buurt, vraagt waarom moeder dat doet. "Ik wist niet dat je dan je handen in elkaar moest doen en je ogen dicht en dat versje wist ik ook niet." Anna's moeder legt het uit.

"Ik wil geen film die ik al gezien heb", zegt een meisje van school, "dat vind ik zo saai." Anna's moeder lacht: "Maar we gaan helemaal niet naar een film kijken; we gaan zelf iets maken." Ze legt uit wat de bedoeling is en even later is iedereen enthousiast aan het werk. Met elkaar bouwen ze een stad van mooi gekleurd papier. Tussendoor komen wat lekkere hapjes op tafel en kan iedereen die dat wil iets zingen. Anna geniet. Als alles opgeborgen is, wordt er gedankt. Dat mag Anna zelf doen. Bij de voordeur zegt Rosa: "Dit feestje was heel anders, maar wel heel erg leuk." "Nou", zegt Anna's moeder, "je mag best nog eens hier komen spelen, en de andere kinderen ook, hoor."

Hoe komt het dat de een normaal vindt wat de ander veroordeelt? Ieder ontleent zijn manier van doen aan een

eigen overtuiging. De een baseert dat op z'n gevoel, de ander kiest voor een vrije opvoeding. Christenen zijn groepen om overeenkomstig de wil van God te leven. Om 'normaal' te leven houden ze zich aan de norm die Hij aanreikt.

Anna's moeder heeft daar op haar eigen manier vorm aan gegeven. Ze heeft een leuk feestje voor Anna georganiseerd, maar ze heeft ook van de gelegenheid gebruikgemaakt om te laten zien dat de Heere dat geeft. Met die inzet wordt juist een kinderfeestje zonder moderne media een succes.

Het Woord van God heeft gezag op alle terreinen van het leven, ook ten aanzien van het al of niet gebruiken van media. De Tien Geboden zijn daarin richtingwijzers. In de Heidelbergse Catechismus worden deze heel praktisch uitgelegd in de zondagen 34 tot en met 44. Deze uitleg laat ook heel goed zien dat het leven naar die Tien Geboden tot verheerlijking van God is. Niet minder geeft dit leven echte vreugde. Tevens bewaart het voor allerlei ontsporingen, verdriet en ellende. In eigen kracht kunnen we deze heilzame geboden niet onderhouden. Jezus zegt dat we zonder Hem niets kunnen doen. Hij is de Wijnstok, waaruit de ranken sappen

ontvangen om te leven en te groeien. In Johannes 15 zegt Hij tegen Zijn discipelen: "Wie Mij liefheeft, bewaart Mijn geboden"! Het leven naar de wet van God is alleen mogelijk vanuit het echte geloof in en vanuit oprechte liefde tot Hem.

Tegenover deze leefregels die God gaf, staat de jongere die juist leefruimte wil en de grenzen opzoekt. Het zit in elk mens om grenzen te overschrijden. Pubers denken vaak dat ze zelf wel in staat zijn binnen de grenzen te blijven. Maar eigenwijsheid is wat anders dan de vreze des HEEREN. Het boek Spreuken kan daarbij in het leven van alle dag te pas komen, ook in de opvoeding.

*De Westerschelde is een gevaarlijke rivier. Er zijn zandbanken, verraderlijke stromingen en de route wordt druk bevaren. De vaargeul is heel grillig en grote zeeschepen kunnen niet zonder gids van Vlissingen naar Antwerpen varen. Je ziet de loodsbootjes vanuit de haven uitvaren, om een loods aan boord te brengen. **De loods is een gids die onder alle weersomstandigheden en bij elk getij de goede route weet te vinden.** Dan moet een ervaren en deskundig kapitein het stuur overgeven aan de loods om het schip veilig door de Westerschelde te leiden.*

Zo geeft God mensen in Zijn Woord een 'vaargeul' om niet vast te komen zitten. Normen, leefregels, ook de wetten van God, zijn ter bescherming. Deze zijn heilzaam. Als iemand eigenwijs gedrag vertoont omdat hij het zelf voor het zeggen wil hebben, kan zijn schip met man en muis vergaan: het loopt vast op een klip of gaat langzaam ten onder als gevolg van een klein lek. **Door mensen, ook jongeren, Zijn wetten te geven, als een veilige vaargeul, wil God hen behoeden voor de ondergang.**

Omdat Adam en Eva zich buiten deze 'vaargeul' wilden begeven, kwamen zij ten val. En wij met hen. En dat terwijl God zegt dat Zijn geboden heilzaam zijn, zelfs voor de hele samenleving.

Liefde

Leandra is na drie jaar wel eens toe aan een nieuwe mobiel. Toen ze twaalf was heeft ze haar eerste telefoon van haar ouders gekregen: een gewone Nokia met een simpele beltoon en verder alleen de mogelijkheid om te sms'en. Ze heeft daar nooit een punt van gemaakt en is altijd zuinig met haar beltegoed omgesprongen. "Pa, mag ik nu een smartphone aanschaffen, waarmee ik ook op wifi kan? Heel handig voor school. Kan ik er een appje op installeren en met één druk zit ik dan bij mijn rooster, het huiswerk

en mijn cijfers. En met een andere app kan ik altijd zien of m'n trein vertrekking heeft."

"Kan allemaal best waar zijn", zegt vader beslist, "maar het is tot nu toe altijd goed gegaan en dat houden we voorlopig nog maar zo." Leandra start de pc op, logt een minuut later in, typt vervolgens de website van school in, geeft haar leerlingnummer en password en wacht op contact met de server van school...

Er zijn volgzame kinderen, zoals Leandra, die zich strikt houden aan wat hun ouders hen voorhouden. Je hebt ook andere kinderen, die tegendraads zijn en zich niets aantrekken van hun ouders. Zij gaan hun eigen gang en vormen een 'probleem' in het gezin. Daartussenin zijn er allerlei variaties wat betreft het zich schikken in de opvoeding.

Niet alleen kleding en uiterlijke verzorging kunnen een twistpunt worden in de opvoeding, ook het mediagebruik kan gezinnen verzieken en uiteendrijven. Het is in ieder geval niet raadzaam om te snel 'nooit' tegen de kinderen te zeggen. Er kunnen dingen zijn, zoals het opruimen van hun kamer, waarbij moeder een andere opvatting heeft over wat 'opgeruimd' is. In die situaties is overleg en geduld

nodig. Maar wanneer er zonden zijn, kunnen we als ouders het Woord van God niet aan de kant zetten en eindelijk het kwaad tolereren.

Als ouders kunnen we onze kinderen niet dwingen tot gehoorzaamheid. Afgedwongen gehoorzaamheid is ook geen échte gehoorzaamheid. Bij kinderen die alleen opgevoed worden tot discipline, valt er verzet te verwachten. Bij de een meer dan bij de ander. Wie, zoals de broer van 'de verloren zoon', zich bij zijn vader alleen maar houdt aan de huisregels, ervaart de band als 'knellend'. Die is meer knecht dan kind. Het echte leven is een hartelijke liefde tot God de Heere. Deze liefde ontbreekt ons van huis uit. Helaas! Daarom wil elk mens de band met 'thuis' verbreken en, zoals de verloren zoon, eindelijk eens 'vrij' zijn.

Maar wanneer liefde de toon aangeeft, kan er veel, ook al hoort daar dan discipline bij. Die is onderdeel van het discipelschap. Jezus zegt: "Wie Mij liefheeft, bewaart Mijn geboden." In Psalm 119 klinkt die hartelijke belijdenis: "Hoe lief heb ik Uw wet!"

Wanneer iemand veel van zijn moeder houdt, wil hij graag wat voor haar doen. En ook voor haar laten, omdat hij weet dat hij haar anders verdriet aandoet. Het kind beseft dan: Ik vind

het moeilijk wat mijn moeder van mij wil, maar vanuit de liefde tot haar doe ik het toch. De liefde wint het. Dat is maar een beperkt beeld van de gehoorzaamheid aan de Heere uit liefde tot Hem. Hij zegt, voordat Hij Zijn wet laat horen: "Ik ben de HEERE, uw God."

Godsdienstige vorming rond nieuwe media

Hartje Utrecht, zondagmiddag. Het is prachtig weer en er trekt heel wat winkelend publiek langs het kerkgebouw. De dienst is juist geëindigd en de kerkgangers mengen zich met de toeristen en andere voorbijgangers. De preek ging over het vierde gebod. Twee jongens die de kerk verlaten, kijken om zich heen. "Wat een contrast", zegt Ferdinand, terwijl hij z'n mobiel uit z'n zak haalt. Hij tikt snel wat op z'n scherm, lacht en laat het daarna zien aan zijn vriend. Dan stuurt hij z'n tweet rond: "Koopzondag #GG Utrecht: koop wijn en melk, zonder prijs en zonder geld".

Hoe maken we jongeren nu duidelijk wat Gods wil is in het omgaan met media? Dat vraagt in deze 21^e eeuw een geheel andere benadering dan voorheen. De omgeving waarin jongeren opgroeien, is in toenemende mate onchristelijk. Dat geldt nu voor de Randstad, maar over een aantal jaren

zal de situatie in Zeeland of de Veluwe niet veel anders zijn.

Jongeren die opgroeien in deze 'wereldse' samenleving hebben andere, nieuwe vragen. Om het voorbeeld van de casus te gebruiken: ze moeten in een catechismuspreek over het vierde gebod horen waarom de eerste dag van de week de sabbat van het Nieuwe Testament is – maar ook de vraag of je kunt werken en kopen bij een supermarkt die op zondag open is, moet aan de orde komen.

Zo zijn ook de vragen rond het gebruik van media in deze eeuw anders dan in de vorige. We zagen dat bij het vraagstuk van 'baas zijn over de knop'. Of het nu gaat om de godsdienstles, de preek, de catechisatie of het gesprek thuis rond het Bijbellezen: ouders en ambtsdragers zullen bij het gesprek over mediagebruik telkens een verbaal slag moeten maken van de godsdienstige opvoeding die zij geven, naar deze veelal antichristelijke omgeving.

Wat betekent dat in de praktijk voor de godsdienstige vorming? Uiteraard verandert er niets aan de *uitgangspunten*. Ouders en ambtsdragers zullen onverkort de dienst van de Heere aanprezen. Ze zullen met de kinderen spreken over het belang van persoonlijk Bijbellezen en gebed. Ze wijzen

hen op de zondigheid van het menselijk hart, op de noodzaak van bekering, en op de mogelijkheid van vergeving van onze schuld door het bloed van de Heere Jezus Christus.

Maar er zijn ook tal van nieuwe vragen. **Mag je gebruikmaken van media waarbij je hoe dan ook aan verleidingen wordt blootgesteld? En zo ja, hoe dan?** Welke nieuwe zonden komen door nieuwe media binnen handbereik? Nieuwe media openen een wereld die voorheen ver weg of onbereikbaar was. Naast het mooie daarvan, denk aan beelden van verre landen en communicatie met familieleden in andere werelddelen, komt ook het boze daarmee binnen handbereik. Daarbij valt te denken aan vormen van seksualiteit die de Heere verbiedt, of het zien van films waarbij bloedvergieten, egoïsme, bedrog en geldzucht verheerlijkt worden. En de eerlijkheid gebiedt te zeggen dat het menselijk hart niet veel aanmoediging nodig heeft om meegeslept te worden, want de kiemen ervan liggen stuk voor stuk in dat hart.

Tegen deze achtergrond komt opnieuw de vraag naar boven: Wat betekent vreemdelingschap bij het omgaan met nieuwe media? Is er vandaag de dag een andere 'geestelijke wapenrusting' nodig?

Het is goed om vóór het beantwoorden van deze vragen een paar uitgangspunten te benoemen.

a. Christenen hebben een taak, een *roeping* in deze maatschappij. Het kan weliswaar aantrekkelijk zijn om je terug te trekken in een omgeving met gelijkgezinden, maar dat past niet bij de Bijbelse opdracht om een zoutend zout en een lichtend licht te zijn, zoals de Heere Jezus in de Bergrede (Mattheüs 5-7) aangeeft. In Efeze 6 lezen we dat zelfs zij die in Christus geloven en een nieuw mens geworden zijn, zoals in Efeze 2 verwoord wordt, in de geestelijke strijd alleen staande kunnen blijven, wanneer zij de hele wapenrusting van God aantrekken. Paulus wijst daarbij op het van top tot teen gepantserd zijn.

b. Het gebruik van nieuwe media, netwerkmedia, is vrijwel *onontkoombaar*. Niet alle nieuwe media zijn noodzakelijk. Echter, om in de huidige maatschappij te functioneren, zullen jongeren hoe dan ook kennis moeten maken met de netwerksamenleving. Het is dan niet mogelijk om deze media volstrekt te negeren.

c. Nieuwe media brengen veel verleidingen met zich mee. Ze brengen het zondig vermaak letterlijk binnen handbereik. Het menselijk hart is zon-

dig en tot zonde geneigd, maar media brengen de *mogelijkheid* tot zondigen dichterbij. Dat proces is goed zichtbaar door de ontwikkelingen in de loop van de 20^e eeuw te schetsen: het eerste scherm (de bioscoop) is opgevolgd door het tweede scherm (de tv) en het derde scherm (de pc). De huidige situatie is dat internet toegankelijk is op mobieltjes en tablets (samen aangeduid als het vierde scherm) zonder enige vorm van sociale controle.

d. Nieuwe media maken *nieuwe* zonden mogelijk. Hoewel er in feite niets nieuws onder de zon is, ontstaan er toch veel nieuwe mogelijkheden. Waar vroeger de genegenheid tot de zonde niet minder was, ontbrak het vaak aan de gelegenheid ertoe. Maar die tijd is voorbij. Wie het kwaad zoekt, kan dat gemakkelijker dan ooit vinden. Het is als in een grote vreemde stad: op internet kun je anoniem zijn en onderduiken in een enorme massa. Bovendien ontstaan er steeds nieuwe mengvormen, die ook nog eens nadrukkelijk op de persoon van de gebruiker afgestemd zijn.

e. Nieuwe media doen een bijzondere aanslag op onze beschikbare *tijd*. Weliswaar hebben ook oude media een verslavende werking, maar **bij nieuwe media zijn er bijzondere en geraffineerde trucjes bedacht om de**

gebruiker bezig te houden. Games zijn letterlijk eindeloos omdat er telkens nieuwe niveaus en andere tegenstanders zijn. Filmsites als YouTube spelen in op de nieuwsgierigheid door altijd nieuwe suggesties aan te bieden om verder te kijken, afgestemd op de persoonlijke voorkeuren.

f. Doordat het gebruik van nieuwe media vaak onontkoombaar is én tegelijkertijd verleiding tot zonde met zich meebrengt, ontstaat een ander gevaar. Het toegestane gebruik kan na gewenning geleidelijk overgaan in zondig misbruik en daar ook een *dek-mantel* voor worden.

Samenvattend: het gebruik van nieuwe media is voor het overgrote deel van de mensen niet meer weg te denken, terwijl er wel allerlei nieuwe verleidingen in meekomen. Met andere woorden: meer dan ooit is mediaopvoeding nodig.

Hierboven is de term 'vaargeul' gebruikt. Die is ook van toepassing op mediaopvoeding. Daarbij horen regels, leefregels die dienen ter bescherming: de 'vaargeul' waar ouders hun kinderen doorheen moeten loodsen. Er is een bepaalde breedte waarbinnen het schip moet blijven om veilig te zijn. Links en rechts is er gevaar, langs de grenzen zijn er grote risico's, maar

daartussen is ruimte. Binnen die ruimte moeten jongeren, in afhankelijkheid van de Heere, leren verantwoord om te gaan met nieuwe media. Naarmate jongeren ouder worden, moeten ouders daarbij geleidelijk de grenzen verleggen en hen meer vrijheid en eigen verantwoordelijkheid geven.

Traditie en traditie

Waar liggen deze regels, de grenzen die de 'vaargeul' afbakenen? Het is van belang in de opvoeding voor het hele leven duidelijk te maken dat niet elke regel en daarmee ook niet elke huisregel gelijkstaat met het gebod van God.

We doen vaak dingen en we laten ze na vanuit 'gewoonten', en daarmee uit zorg voor de naasten. Je beseft dat je je meer dan eens voegt in gewoonten, die door de tijd heen gewijzigd kunnen worden. Zodat je niet in de valkuil terecht komt om nu af te wijzen wat later blijkt slechts traditie te zijn en niet verankerd ligt in het Woord van God.

Wanneer tradities vallen, blijft wat God heeft overgeleverd recht op staan.

Juist in onze tijd, waarin zo veel omver wordt gehaald, is het van grote betekenis om onderscheid te zien tussen 'traditie' en 'Traditie'. De Traditie met hoofdletter is rechtstreeks afgeleid van Gods Woord,

zoals de regel om op de wekelijkse rustdag als gemeente samen te komen. De 'kleine' traditie is ontstaan uit goede gewoontes en heeft meer het karakter van een afspraak, zoals het tempo en het ritme van de gemeentezang of het wel of niet begeleiden van de zang met een instrument.

Door dit onderscheid op verstandige wijze aan te brengen, ontstaat duidelijkheid en kan er veel spanning weggenomen worden. Aan de ene kant helpt het om in de opvoeding pal te staan voor wat echt heilig en onwrikbaar is. En met recht te kunnen zeggen: Alzo zegt de HEERE. Aan de andere kant geeft het een lager gewicht aan de regels die het karakter hebben van goede, nuttige afspraken.

Zo kunnen gedragsregels, huisregels, regels op school en op het werk elk een eigen plaats ontvangen. Omdat je deze op de een of andere manier kunt uitleggen. Zoals verkeerregels voor ons allen gelden, ook al komen we daarvoor geen concrete geboden in de Bijbel tegen. Ze zijn nuttig, nodig, maar niet gelijk te stellen aan Gods wet.

Dat onderscheid is belangrijk voor gezonde gewetensvorming. Het komt vaak voor dat mensen alles bijeenvoegen tot één groot bouwwerk,

zonder onderscheid te maken tussen de Bijbel, de 'grote' Traditie en de 'kleine' traditie. Als jongeren dan op het niveau van de 'kleine' traditie daar enkele stenen uit halen, dreigt dat hele bouwwerk in te storten.

Jongeren (en ouderen) mogen leren inzien dat er wel degelijkheid onderscheid is tussen deze regels. Er is een hoofdgebouw (de Bijbel), een bijgebouw (de Traditie) en er staan ook wat schuurtjes (de traditie). Die laatste is waardevol, maar toch van een andere orde. En als er aan dit laatste gemord wordt, blijft het hoofdgebouw overeind.

Behalve verschillende soorten regels zijn er ook verschillende categorieën gehoorzaamheid. In zijn boek over dit onderwerp ('Naar eer en geweten') beschrijft ds. A. Schreuder vier vormen van gezag en de daaraan verbonden niveaus van gehoorzaamheid:

1. Het gebod van God, als de *absolute norm*, zoals het verbod op vloeken, overspel en doodslag. Dit gebod vraagt volkomen gehoorzaamheid.
2. Het ouderlijk gezag, als *bepalende norm*, die vaak indirect verbonden is met een van de Tien Geboden. Aan dit gezag is een grens, namelijk als het strijdt met het gebod van God.
3. Het ouderlijk *appel om te gehoorzamen*, bij meer middelmatige zaken

waar we als ouder graag keuzes van het kind willen beïnvloeden. Gehoorzaamheid is hierbij een dringende wens, maar er is ruimte voor een eigen keuze van het kind.

4. Het ouderlijk *appel op eigen verantwoordelijkheid*, waarbij we de keuze aan het kind overlaten, om hem te leren dat hij daar een eigen verantwoordelijkheid in moet dragen.

"Wat ben jij nou voor een spel aan het doen?" vraagt moeder verschrikt, terwijl ze een glas sinaasappelsap op Harms bureau zet. "O gewoon, een Facebook-spelletje", is het korte antwoord van Harm, terwijl hij met een snelle handeling het scherm wegklikt. "Harm", zegt moeder verschrikt, terwijl ze haar hand op zijn schouder legt, "wees nu eens eerlijk. Waarom klik je dit nu weg? Je voelt zelf dus wel aan dat dit niet goed is. Dit is toch niets anders dan moord en doodslag? Hier doen we de Heere verdriet mee. Laten we afspreken dat dit niet meer gebeurt."

"Je hebt echt een leuke nieuwe profielfoto geplaatst", zegt vader Van Dam, terwijl hij even meekijkt op de Facebook-pagina van zijn dochter. "Dank u wel", zegt Janine lachend, "ik heb er al veel positieve reacties op gehad." "Mag ik misschien ook nog weten welke jongens allemaal de foto

van mijn dochter hebben ge-liked?", vraagt vader grappend. "O ja hoor", zegt Janine spontaan, "kijk maar mee." Al scrollend vliegen tientallen namen voorbij die vader helemaal niet kent. "O, dat zijn geen serieuze vrienden hoor, maar ik heb ook alle collega's van de Jumbo toegevoegd." "Is dat verstandig", vraagt vader, "mensen uitnodigen die je amper kent en waar je verder niets mee hebt? En kijk nou zelf eens wat voor reacties sommigen erbij hebben geplaatst? Daar zie je meteen aan dat ze heel andere opvattingen hebben dan wij. Hier – deze noemt jou een 'lekker stuk', zo praat je toch niet over elkaar? Is het niet verstandiger je Facebook-contacts te beperken tot je echte vrienden en tot mensen die je goed kent?"

Het onderscheid in de categorieën gehoorzaamheid is nuttig, omdat het ouders kan helpen regels in de goede verhouding te zien. Het wel of niet gebruiken van Facebook, het luisteren naar bepaalde muziek of het spelen van een computergame valt niet onder categorie 1. Het kan een kwestie van smaak zijn (4, bijvoorbeeld bij de keuze van muziek) of een dringende wens van de ouder (3, bijvoorbeeld om bepaalde foto's niet op internet te plaatsen) of een nadrukkelijk verbod van een ouder (2, bijvoorbeeld om op zondag geen computergames te

spelen). Ouders kunnen het hier van af laten hangen in welke mate ze willen sturen bij het mediagebruik en hoe ze dat met hun kinderen communiceren. De moeder van Harm is heel beslist: "Dit doen we niet." De vader van Jannine is voorzichtiger: "Het is verstandiger om het anders te doen."

Onderling gesprek

De voorgaande hoofdstukken vormen als het ware de voedingsbodem voor het gesprek over media in het gezin. Dat onderlinge gesprek is van groot belang, om meer dan één reden. Het gebruik van media onttrekt zich vaak aan de waarneming van de opvoeders, bijvoorbeeld omdat jongeren die media gebruiken op school en bij vrienden, op hun eigen kamer of op hun mobieltje. Het gesprek kan ons als ouders helpen om te begrijpen waar onze kinderen mee bezig zijn. Onze kinderen merken dat hun ouders interesse hebben in hun bezigheden. Daarmee is een belangrijke basis gelegd om invloed uit te oefenen op het mediagebruik. Ouders kunnen er dan vragen over stellen aan hun kinderen. Zodra het gesprek stukt, is het moeilijk, bijna onmogelijk, om het gedrag te beïnvloeden.

Als ouders moeten we daarom erg voorzichtig omgaan met het soms door allerlei omstandigheden breek-

bare contact met de kinderen. Je doet je uiterste best om het gesprek open te houden, ruimte te bieden om de vraag te kunnen stellen: Wat zou de Heere nu van ons beiden willen? En om ook de vraag te stellen: Zullen we er samen voor bidden? Wil je dit liever alleen doen of is het goed dat we er samen voor bidden om overeenkomstig Zijn wil te leven, hoe moeilijk dit ook lijkt?

"Johan, kap nou eens met dat domme race-spel", roept vader vanuit zijn luie stoel, terwijl hij een stripverhaaltje aan het lezen is. Al voor de derde achter-eenvolgende avond in de voorjaarsvakantie zit Johan helemaal verslingerd zijn favoriete online game te spelen. Johan is zo in zijn spel verdiept dat het amper tot hem doordringt wat vader zegt. Een halfuur later klapt hij de laptop dicht en gaat naar bed.

De volgende dag, tijdens het avondeten, roert moeder voorzichtig het gevoelige onderwerp 'computeren' aan. "Johan, ik snap best dat autorijden en racen leuk is als je elf jaar bent, maar wat is nu eigenlijk het doel van dit spel? Het is alleen maar wat gas geven, sturen en anderen ontwijken, enzovoort. Ik vind het niet erg als je 's avonds een spelletje doet, maar zoek nu eens een game waarvan je wat opsteekt, waarbij je logisch moet na-

denken of zo." Die avond bouwt Johan geconcentreerd zijn eerst raceauto van digitaal-Lego op de computer. Vol trots laat hij 'm zien aan moeder, die hem een compliment geeft. "Ik vind het nog steeds zonde van zijn tijd, elke avond anderhalf uur achter dat ding", zegt vader vanachter zijn stripboek.

Vooraf de toon luistert nauw. Het maakt heel veel uit of vader of moeder begint met de vraag: "Zit je nu alweer achter Facebook?" of dat ze vragen: "Hé, ik zag dat Josien nieuwe foto's heeft geplaatst van haar kleine zusje?" **Onze kinderen voelen haarfijn aan met welk motief en vanuit welke grondhouding we het gesprek beginnen.** Proeft het kind oprechte belangstelling bij vader of moeder, of juist schrik, angst en weerzin? In het laatste geval zal het gesprek niet gemakkelijk de gewenste diepgang krijgen.

Het gesprek over mediagebruik is ook niet alleen bedoeld als een gesprek ter verantwoording, met een diepe ethische lading. Het mag een zoektocht zijn naar de motieven waarom een kind iets wel of niet wil of doet, en wat het mediagebruik met een kind doet.

Als ouders vinden we het meestal moeilijk om zo'n gesprek te beginnen vanuit een positieve belangstelling.

Dat komt omdat ouders soms zelf het nut niet inzien van de bezigheden achter een computer of op het mobieltje én omdat ze bang zijn dat die bezigheden ten koste gaan van andere belangrijke zaken als huiswerk. Toch zal een kritische houding bij een gesprek, zeker bij pubers, mogelijk weerstand oproepen, waardoor er een blokkade ontstaat.

Zoek daarom niet een speciale aanleiding voor het gesprek maar laat het ingebed zijn in de gesprekken over de alledaagse dingen als school, huiswerk, gezondheid enzovoort. Dan weet ons kind dat het 'gewoon' is om ook over mediagebruik te praten. Als er dan eens aanleiding is voor een kritisch gesprek, begrijpt het dat dit niet vanuit een algemene negatieve houding over mediagebruik komt.

Daarbij helpt het zeker als ouders in het gesprek eerlijk aangeven dat ze evenzeer in zonde kunnen vallen als hun kinderen. Laten ze eerlijk aangeven dat ze ook nieuwsgierig zijn, het moeilijk vinden om te stoppen met kijken naar een film, of hun grenzen niet kunnen bewaken in de tijd die ze aan media besteden. De zonde zit niet in de middelen, maar in ons hart. De Heere Jezus heeft verkondigd dat het kwaad niet in de eerste plaats van buiten op ons afkomt, maar dat het

van binnenuit naar buiten komt. Vandaar dat we met David bidden: "*Schep mij een rein hart, o God, en vernieuw in het binnenste van mij een vaste geest*" (Ps. 51:12).

We kunnen onze kinderen daarbij uitleggen dat we zelf zo vaak moeten bidden om wijsheid. Toen Salomo om deze wijsheid vroeg, kreeg hij deze in ruime mate. Zouden wij dan niet voor onze kinderen én samen met hen erom bidden? Om in al die ingewikkelde situaties inzicht te ontvangen in wat God behaagt? Jezus zegt immers (al is dit in een ander verband): *Komt allen tot Mij, die vermoeid en belast bent, en Ik zal u rust geven*. Dit woord wijst ons de weg in al die doodvermoeiende ontwikkelingen en vraagstukken.

Wie zo in nederigheid z'n kinderen tegemoet treedt, heeft veel gewonnen. Zelfs al heb je op een aantal vragen geen antwoord en moet je met schaamte erkennen dat je zelf ook zo tekortschiet.

De wortel van de wijsheid

Ouders staan in de opvoeding telkens voor de vraag: Wat is wijs? In ieder geval worden we wijs door meer te luisteren naar wat we aantreffen in het boek Spreuken. Laten we eens voor ons nemen wat ons daarover

wordt voorgehouden in woorden als 1:1vv, 5:1vv, 9:10, 15:33. Daarbij gaat het telkens over de vreze des HEEREN.

Het slot van Psalm 111, als een samenvatting van heel het Bijbels onderwijs, laat ons zien waar het dan ten diepste op aankomt. Evenals Salomo wijst deze dichter erop dat de vreze des HEEREN niet slechts het begin, maar het *beginsel*, de wortel van alle wijsheid is. Vanuit deze wortel groeit de wijsheid. Vooral moeten we daarvoor zijn bij de Heere Jezus, Die verkondigt dat Hij meer is dan Salomo. Deze koning van Gods volk kreeg op zijn gebed een buitengewone wijsheid van God. Christus is ons gegeven, zegt Paulus, ook tot wijsheid. Vandaar dat Jakobus in 1:5 ons de weg wijst en ons ook troost: als het ons aan wijsheid ontbreekt, mogen we erom vragen in ons gebed. Hij geeft er ook een belofte bij: en deze wijsheid zal hem gegeven worden. Zelfs zonder enig verwijt! Dit geldt ook in de mediaopvoeding.

In het Nieuwe Testament onderwijst Paulus de gemeente in dit verband ook over fijngevoeligheid, Filippenzen 1:9. In 4:8 komt hij daar op terug. Laten onze kinderen gewennen aan wat rein is, wat lieflijk en vriendelijk is, wat welluidend is, wat deugdzaam is en

wat tot lof van God strekt. Als kinderen wennen aan klassieke muziek, is de kans dat ze naar rockmuziek grijpen, kleiner. **Als jongeren weten wat echte liefde is, zien ze de verschillen met de platte 'liefde' die in veel media aangeprezen wordt.**

Het Nieuwe Testament is helder ten aanzien van de grenzen van het gezag.

Uiteindelijk hebben we God meer gehoorzaam te zijn dan mensen. Al in het Oude Testament worden we ertoe opgeroepen de meerderheid in het kwaad niet te volgen. Niet wij beslissen, want God heeft het eerste, het hoogste en het laatste woord. Dat blijkt uit wat Petrus en Johannes getuigen, wanneer ze in Handelingen 4:19 duidelijk uitspreken dat ze meer naar God zullen luisteren, wanneer hen verboden wordt de enige Naam tot zaligheid ooit weer te noemen in Jeruzalem. In Handelingen 5:29 antwoorden Petrus en de apostelen aan de Hoge Raad dat men meer aan God gehoorzaam moet zijn dan aan de mensen. Ook al betreft dit je eigen familie, zegt Jezus in Mattheüs 10:37 en 19:29.

Het leven is voor mij Christus

In het voorgaande is vaak gesproken over regels, grenzen, gezag en ge-

hoorzaamheid. Iedere reformatische ouder zal beamen dat niemand uit zichzelf de wet kan houden. De Tien Geboden zijn een regel der dankbaarheid voor mensen die aan hun zonden ontdekt zijn en (in beginsel) de verlossing in Jezus Christus kennen.

Maar voor degenen die de Heere nog niet door genade hebben lief gekregen, is het gebod zwaar. Het is een last om met natuurlijke krachten naar Gods geboden te willen leven. Daar zit geen geur en geen smaak in, noch voor ouders noch voor kinderen. Zelfs als jongeren helemaal in het midden van de vaargeul varen, dan is dat nog niet genoeg. **Denk aan de rijke jongeling, die als hij nu leefde, zich ook niet zou bezondigen aan de media.**

Ouders zullen hun kinderen moeten wijzen op de noodzaak en de mogelijkheid van de verlossing in Jezus Christus. Alleen het geheim van Paulus' leven, "*het leven is mij Christus*", deed hem blijmoedig, in tere afhankelijkheid van de Heere, zijn weg gaan. Paulus kende de innerlijke strijd tegen de zonde en wist van zijn zwakheid daarin. Toch wist hij ook dat Gods kracht in zijn zwakheid werd volbracht. Ten diepste was het de liefde van Christus, in zijn hart uitgestort, die hem deed zeggen: "*Onze wandel is in de hemelen*".

3

Gewetensvorming in deze tijd

De veranderingen in de samenleving

Hoe komt het toch dat gewetensvorming in deze tijd zoveel moeilijker verloopt dan veertig of vijftig jaar geleden? Iedereen voelt wel aan dat dit niet komt omdat de jongeren van toen veel beter waren dan de jongeren van nu of omdat de toenmalige ouders per definitie veel betere opvoeders waren. De oorzaak moet veelmeer gezocht worden in de sterk veranderende maatschappij. Die verandering heeft grote invloed op ons denken over goed en kwaad.

Die maatschappelijke situatie is ingrijpend veranderd. Dat laat zich goed

weergeven met de begrippen *harmonie* en *chaos*.

Een halve eeuw geleden waren er net als nu vijf bronnen die jongeren aanleerden wat goed en kwaad is: het gezin, de kerk, de school, de straat en de media. En al die bronnen gaven op hoofdlijnen eenzelfde boodschap: respect hebben voor gezag, voor anderen, voor andermans spullen was goed, liegen was verkeerd, oprecht zijn was goed, onkuisheid was verkeerd. Het was de periode van na de Tweede Wereldoorlog. De mensen hadden opnieuw geleerd dat het in het leven gaat om er voor elkaar te zijn, om

samen te werken aan de opbouw van de samenleving, om te staan voor wat algemeen als goed werd beschouwd. Het ging niet in de allereerste plaats om rijk worden of om eigen pleziertjes. Het waarden- en normenpatroon dat in de gezinnen en de kerk werd overgedragen, kwam in grote lijnen overeen met het waarden- en normenpatroon van de buurt, de school en de media. **De samenleving was verhoudingsgewijs harmonieus.** De jongens en meisjes kregen over het algemeen dezelfde boodschap mee als het ging om goed en kwaad. De boodschappen die jongeren kregen, versterkten elkaar. En dat gegeven is

heel belangrijk voor de ontwikkeling van een goed functionerend geweten.

Tegenover het begrip harmonie van vroeger staat het begrip *chaos* van deze tijd. Ook nu kennen we vijf bronnen van waarden en normen: het gezin, de buurt, de kerk, de school en de media. De invloed van met name de visuele media in het veranderen van het waarden- en normenpatroon is ontstellend groot geworden, maar vond kennelijk een goede voedingsbodem in het denken van de mensen.

Hier is altijd sprake van een wisselwerking. Nederland krijgt de *tv-pro-*

gramma's die uit het gedachtegoed van de samenleving opkomen. Tegelijkertijd hebben de media ook een voortrekkersrol, waardoor de opvattingen van een min of meer kleine groep het geheel van de samenleving gaan doortrekken. Wie bepaalde smaakmakende programma's analyseert, valt een aantal zaken op:

- de volstrekte afwezigheid van verstandelijke afwegingen over goed en kwaad;
- wat goed voelt op dat moment, is goed; een andere keer kan dat weer anders zijn;
- goed voelen is heel sterk verbonden met door de groep bepaalde normen, bijvoorbeeld: door de zonnebank gekleurde lichamen zijn goed; als je een witte huid hebt en je gaat niet onder de zonnebank, dan is dat niet goed;
- leven is alleen hier en nu, zonder geschiedenis en zonder toekomst.

Deze tv-programma's stralen heel krachtig uit dat er geen vast waarden- en normenpatroon is. Dat is er niet *buiten ons*, bijvoorbeeld door God aan ons gegeven, want dat zou betekenen dat de mens onderworpen is aan een hogere macht. Dat zou tegengesteld zijn aan autonomie en onafhankelijkheid, de twee hoofdkenmerken van

de moderne mens. Maar dat vaste waarden- en normenpatroon is er ook niet *in ons*, want dat wijst op starheid, op puur verstandelijk argumenteren en redeneren. Juist dit afgaan op wat op dit moment goed voelt, geeft de moderne mens pas echt het gevoel dat hij volkomen autonoom zijn eigen beslissingen neemt.

De waarden en normen die veel tv-programma's aanreiken, wijken af van het traditionele patroon. Die tegengestelde signalen veroorzaken verwarring en chaos en bemoeilijken het proces van de gewetensvorming.

Deze verwarring wordt nog sterker in het *internettijdperk*. De eerdergenoemde chaos is in zekere zin nog een 'gedeelde' chaos: kijkers van populaire tv-programma's delen hun waarnemingen en meningen met elkaar. Door internet en sociale media gaat ieder zijn eigen weg. De groepsnormen worden vager en de verwarring neemt daardoor toe. Sociale media maken het heel gemakkelijk om mensen te vinden die hetzelfde denken, zodat er voor elke mening wel een klankbord is.

Het verwarrende aan deze situatie is dat wij en onze kinderen voortdurend

te maken krijgen met tegengestelde en sterk uiteenlopende boodschappen van goed en kwaad. En het erge is dat de verkeerde opvattingen over wat goed en kwaad is, overheersend zijn geworden. Dit bemoeilijkt in hoge mate het vormen van een goed functionerend geweten in Bijbelse zin.

Bijbels kader van gewetensvorming

Bij het nadenken over gewetensvorming in Bijbels licht, gaat het altijd over twee wezenlijke zaken: inhoud en opvoeders. Heel mooi is dat te lezen in Deut. 6:6 en 7:

"En deze woorden, die ik u hebben gebiede, zullen in uw hart zijn. En gij zult ze uw kinderen inscherpen, en daarvan spreken, als gij in uw huis zit, als gij op de weg gaat, en als gij nederligt, en als gij opstaat."

Uit deze tekst zijn een paar belangrijke lijnen te trekken:

- De zaken die we als opvoeders over willen dragen, moeten in ons hart zijn. De leer (in het verband van de tekst gaat het om de wetten zoals Mozes die doorgaf, met als kern de Tien Geboden) moet dus leven in het *hart* van degene die onderwijst. De leerlingen,

onze kinderen, moeten aan ons als opvoeders zien dat we met geheel ons hart betrokken zijn bij wat wij onderwijzen, dat dat ons leven is.

■ Het gaat om inscherpen, diep laten doorklinken, staat er eigenlijk in het Hebreeuws. **We moeten er als opvoeder alles aan doen wat mogelijk is om deze woorden in het hart van onze kinderen te krijgen.** Daarom staat er dat we daarvan spreken moeten bij allerlei gelegenheden. Dat wijst op het waarnemen van de geschikte tijd, zodat er geen kansen onbenut blijven. Spreek hierover naar de gelegenheid van het moment, dat is een belangrijke boodschap vanuit dit woord.

■ De tekst verwijst naar situaties die zich voordoen in het dagelijkse leven. Als opvoeders kunnen we daaruit leren dat deze woorden, die in ons hart zijn, in allerlei heel concrete situaties van waarde zijn, betekenis hebben. Het inscherpen gebeurt enerzijds door er veel met onze kinderen mee bezig te zijn. Het gebeurt vooral door aan ze te laten zien dat in allerlei gebeurtenissen in het leven deze woorden echte betekenis hebben. Als het goed is, doen ouders dat met gespitste oren. Bij diep laten klinken zijn er de

Tussenbalans

Er is inmiddels al een aantal zaken genoemd die van belang zijn bij gewetensvorming:

- gewetensvorming vindt plaats te midden van een chaotische wirwar van meningen;
- vanuit de samenleving zijn er twee dominante factoren die heel veel invloed uitoefenen op gewetensvorming, namelijk gevoel en plezier;
- beelden en voorbeelden vanuit de samenleving werken veel krachtiger dan woorden;
- opvoeders dienen zelf uitermate gewetensvol te zijn;
- gewetensvorming moet plaatsvinden naar de mate van het bevattingsvermogen en gevoelsleven van het kind;
- voorschriften van goed en kwaad moeten verbonden zijn met de daden van de levende God en het verlossende werk van Zijn Zoon;
- de Bijbel plaatst de overdracht van waarden en normen in de lijn van de geslachten, van verleden, heden, toekomst;
- God alleen schrijft in het hart, maar wil daar wel het inscherpen en vertellen en voorleven door opvoeders als middellijke weg bij gebruiken.

gespitste oren of er al *weerklank* te horen is.

■ De Heere geeft Zijn werk van levendmaking van onze kinderen en het leren leven overeenkomstig Zijn wil, niet uit handen. Ieder mens moet van geestelijk dood geestelijk levend gemaakt worden. Dit kunnen we onszelf allerminst geven. We kunnen dit ook niet in onze kinderen bewerken. In Ezechiël 36 lezen we echter de belofte dat de HEERE een nieuw hart en een nieuw leven geeft, waardoor wij metterdaad gaan wandelen in de wegen van Hem. Daarbij bemoedigt Hij ons en wijst ons de weg, om daarom te bidden. Dat geeft uitzicht bij zo veel onvermogen van onze kant. Terecht zingen we: *Al wat u ontbreekt, schenk Ik, zo gij 't smeekt, mild en overvloedig.*

■ Toch is daarmee niet alles gezegd. De Heere maakt ook gebruik van middelen om Zijn beloften te vervullen. Hij schakelt opvoeders daarbij geheel in als middelen in Zijn hand. Zoals Hij genezing geeft door geneesmiddelen en leven schenkt in de weg van levensmiddelen, zo ontvangen kinderen genade door *genademiddelen*. Calvijn drukt het zo mooi uit met het

beeld van de grote Ambachtsheer en Zijn gereedschap. Hij doet het, en Hij doet het door gebruik te maken van gereedschap, en dat zijn onder andere opvoeders. Zoals de ouders in Markus 10 hun kinderen bij de Heere Jezus brachten, zo mogen ook nu ouders hun kinderen, in de weg van de opvoeding, bij Christus brengen, opdat Hij ze zal zegenen.

Een heel wezenlijke Bijbelse aanwijzing voor de manier waarop gewetensvorming moet plaatsvinden, is het begin van de Tien Geboden.

"Ik ben de HEERE uw God, Die u uit het diensthuis uit, Egypteland, uitgeleid hebt."

■ In deze indrukwekkende aanhef maakt God Zich meteen aan het volk bekend met Zijn daden in de geschiedenis van dit volk. En zo luisteren we naar de Tien Geboden. Dit is onlosmakelijk met elkaar verbonden. Het onderscheidingsvermogen tussen goed en kwaad wordt alleen dan het innerlijke eigendom van de kinderen als ze achter de regel de *liefde* proeven van Hem Die ze geeft.

■ Deze geboden gaan diep. Het gaat

de Heere er niet om dat wij deze geboden gebruiken als een afvinklijstje om vast te stellen aan welke we wel en aan welke we niet hebben voldaan. De Heidelbergse Catechismus maakt ons duidelijk hoe we naar de geboden moeten luisteren. Bij het achtste gebod gaat het om stelen. En in het antwoord van vraag 110 lezen we dat daar niet alleen het stelen en beroven mee bedoeld wordt dat voor de overheid strafbaar is en waarvoor we door de aardse rechter zullen worden veroordeeld. Het gaat ook om allerlei sluwe zaken waarmee wij ons verrijken zonder dat iemand dat merkt. En zelfs gierigheid en misbruik van de gaven die God ons gegeven heeft, wordt gezien als overtreding van dit gebod. Maar ook dat is nog niet alles. Nadat behandeld is wat God verbiedt in het achtste gebod, komt in vraag 111 aan de orde wat God gebiedt in dit gebod. En dan gaat het niet meer om letterlijk stelen, maar om het gunnen van het goede aan onze naasten en dat ook in de praktijk brengen. Dan gaat het om trouw ons werk doen, zodat we inkomen verwerven waarvan we ook aan behoeftige mensen iets kunnen geven.

■ Ten diepste zijn het *liefdesgeboden*,

die verbieden om verkeerde dingen te doen en gebieden om het goede te doen, maar die vooral vragen van ons om dat met de liefde van ons hart te doen. Het gebod is inderdaad heel wijd. En alleen vanuit Gods geopenbaarde liefde in ons leven zal er liefde in ons hart zijn tot Zijn geboden.

Een belangrijke kerntekst bij dit onderwerp is ook Spreuken 22:6:

"Leer de jongen de eerste beginselen naar de eis zijns wegs; als hij ook oud zal geworden zijn, zal hij daarvan niet afwijken."

■ Gewetensvorming moet dus al heel jong beginnen. Als we hier de kanttekeningen bij opslaan, zien we de rijke betekenis van deze tekst. Het is nodig om jong te beginnen, maar wel met wijsheid. Want daarbij moeten we rekening houden met de leeftijd, het bevattingsvermogen en het zich ontwikkelende gevoelsleven van onze kinderen. In iedere fase van het leven vindt gewetensvorming weer op een andere manier plaats. Er zit echter wel een doorgaande lijn in, want als het goed is, zal de volwassen geworden jongere de juiste koers bewaren.

Een andere wezenlijke gedachte rond gewetensvorming staat in Psalm 78:6 en 7. De vaders krijgen de opdracht de wetten die aan Israël gegeven zijn, bekend te maken aan hun kinderen, en dat met een duidelijk doel:

"...opdat het navolgende geslacht die weten zou, de kinderen die geboren zouden worden; en zouden opstaan, en vertellen ze hun kinderen; en dat zij hun hoop op God zouden stellen, en Gods daden niet vergeten, maar Zijn geboden bewaren;"

■ Wat hier opvalt, is het doorgeven van *generatie op generatie*. De mensen die leven, hebben iets heel wezenlijks gekregen van hun voorgeslacht en dat zijn ze zich bewust, namelijk het getuigenis en de inzetten van God. In die inzetten gaat het ten diepste om Christus als de Vervuller van de wet. Aan het doorgeven en bekendmaken van die Naam belooft God hier uitdrukkelijk Zijn zegen te geven voor het navolgende geslacht.

■ Voor gewetensvorming ligt daar een belangrijke les in. Hebben wij als ouders het leven naar Gods inzetten, het geworpen worden op Christus

alleen, meegekregen uit ons voorgeslacht? Is dat voor ons zo wezenlijk geworden dat we het de moeite waard vinden om dat door te geven aan onze kinderen? Dan is er hoop, dan is er verwachting. Daar waar gewetensvorming steeds meer moet plaatsvinden in een samenleving die geen boodschap heeft aan het verleden, is er ook niet veel om over te dragen voor de toekomst. En dan is er sprake van een groot probleem.

Wat willen we met mediaopvoeding?

Het is goed om even kort aan te geven wat nu het doel is van mediaopvoeding in relatie tot gewetensvorming:

- Het is nodig dat wij *grenzen* stellen aan het gebruik van (sociale) media. Ze mogen ons leven niet gaan beheersen. Onze tijd is genadetijd, waarover we verantwoording moeten kunnen afleggen.
- Door de sociale media is er een maximale integratie met de wereld. De drempels naar de zonde worden daardoor steeds *lager*. Daar moeten we ons van bewust worden.
- Een bepaalde mate van *distantie* is goed. We moeten aan de kinderen laten zien wat vreemdelingschap inhoudt: niet wereldvreemd, maar ook niet met alle hypes meelopen.

En laten zien wat echt belangrijk is: Waar leef je voor?

- Sociale media mogen niet de overheersende vorm van contact voor ons zijn. *Echt, warm contact* in het gezin en daarbuiten is levensbelangrijk.

Vaak worden vier onderdelen in de mediaopvoeding onderscheiden:

- instrumentele vaardigheden
- sociale vaardigheden
- regelgeving
- gewetensvorming

Bij *instrumentele vaardigheden* moeten we denken aan de werking van programma's en apparaten. Jongeren zijn hier vaak veel sneller vaardig in dan hun ouders. Om goed te begrijpen wat deze media met ons doen en welke invloed ze hebben, is het wel goed dat ouders zich door hun kinderen laten vertellen hoe het apparaat, hoe de programma's werken en wat je ermee kunt.

Bij *sociale vaardigheden* gaat het veel meer om vragen als: Wat deel je met wie? Wie laat je toe tot de kring van vertrouwde vrienden en waarom? Aan wie geef je vertrouwelijke informatie prijs? Welke informatie is vertrouwe-

lijk? Hier kunnen ouders veel voor hun kinderen betekenen. Niet zelden geven kinderen argeloos informatie prijs over zichzelf waar anderen misbruik van maken. Soms gaat het daarbij over geldzaken, soms over privéproblemen waar alleen in de intimiteit met een vertrouwde bekende over gepraat mag worden. Jongeren hebben vaak niet door dat chatten met iemand die je alleen maar kent in de virtuele wereld en niet in de fysieke werkelijkheid, nooit kan betekenen dat je zo iemand kunt vertrouwen. 'Zij' kan zich voordoen als een vriendin van jouw leeftijd en later, als je niet meer terug kunt, blijkt 'ze' een man te zijn die jou chanteert met wat je eerder vertrouwelijk verteld hebt via Skype of Facebook. Zo komen jonge meisjes soms in handen van een loverboy.

Regelgeving is ook een belangrijk onderdeel van de mediaopvoeding. Zoals we jonge kinderen geleidelijk aan, en met controle en toezicht, laten gewennen aan het verkeer, zo moet er ook een weg zijn waarin jongeren geleidelijk aan verantwoordelijkheid leren dragen op de 'mediaweg'. Enkele voorbeelden hiervan zijn:

- Voor jonge kinderen is er een heel

bruikbare browser met de naam MyBee. Deze browser is te downloaden van internet en geeft ouders mogelijkheden om te kiezen tussen strengere of minder strenge instellingen voor hun kinderen.

- Bij het mobieltje is het aan te bevelen dat kinderen tot 16 jaar met een prepaid kaart werken en niet met een abonnement. Het leert ze met geld omgaan in relatie tot hun mobielgebruik, en het bewaart voor overgaan op mobiel internet op te jonge leeftijd.
- Verder is **het goed om kinderen te leren dat 24 uur online onzin is.** Tijdens het eten, slapen, in de kerk en in de klas maar ook bij een inhoudelijke ontmoeting zijn andere zaken veel belangrijker dan bereikbaar zijn. Van groot belang hierbij is dat wij als ouders daarin het voorbeeld geven.
- Spelen op de computer kan ook aan regelgeving worden onderworpen. Bepaal wanneer en hoe lang wordt gespeeld en welke games daarvoor in aanmerking komen - en houd u daaraan. Huiswerk is belangrijker, sociale contacten ook. Laat geen games toe op de slaapkamer bij kinderen jonger dan 16 jaar en laat ze niet gamen vlak voor het slapen

gaan. Speel zelf ook games met of tegen uw kind.

- Heel belangrijk in het kader van regelgeving is het aanbrengen van een goede structuur in het leven van onze jongeren. Een dag heeft 24 uur. Daarvan slaap je er zo'n zeven à acht. Daarvan eet je verspreid over drie maaltijden ongeveer anderhalf uur, daarvan zit je op school en doe je huiswerk of werk je zo'n acht uur. Daarbij heb je sociale verplichtingen. Bijvoorbeeld: in plaats van anderhalf uur facebooken naast je moeder die staat te strijken, drie kwartier facebooken en drie kwartier de strijk van je moeder overnemen. En daarnaast is er natuurlijk tijd voor ontspanning. Maar ook elke dag de tijd van de stilte. **In de structuur van een dagelijks ritme moeten kinderen leren om stilte te beoefenen, om het Woord van de Heere open te leggen in hun leven.** Want alleen in de stilte wordt de stem van de Heere gehoord.

Het vierde onderdeel bij de mediaopvoeding is de *gewetensvorming*. En dat is het belangrijkste onderdeel. Veel regelgeving die we bij de pc vrij gemakkelijk konden handhaven, zoals plaatsing in de huiskamer of

eetkeuken, vaste tijden aanhouden enzovoort, zijn bij het mobieltje veel moeilijker. Dan realiseren we ons ook dat het bij opvoeding met betrekking tot mobiel internet nog veel meer aankomt op gewetensvorming.

Een oude vrouw die opgroeide als jong meisje in de jaren twintig van de vorige eeuw, vertelde dat ze in een paar weken tijd vier kinderen verloor aan de Spaanse griep. Toen haar op hoge leeftijd gevraagd werd hoe ze dat allemaal heeft kunnen verwerken, sprak ze eerst met diepe bewogenheid over Gods genade. Maar ze vertelde ook hoe twee zaken in de middellijke weg daarin belangrijk waren geweest: "Tijd en stilte om te verwerken én ontmoetingen met wijze mensen die mij in dat soort verwerkingsprocessen voor waren gegaan."

Dat zijn waarden van alle tijden. **Ne-men wij als ouders tijd en stilte om te verwerken, om na te denken?** In dat opzicht doen wij onze jongeren ook veel tekort. Hoe vaak ontmoeten zij wijze mensen die hen voorgaan in het verwerken van de dingen?

Als jongeren gevraagd wordt of hun mediagebruik verantwoord is, zeggen ze vrijwel allemaal dat ze op een

goede wijze met de moderne media omgaan. Als de volgende vraag dan luidt: "Ben je dan al tot in je diepste overtuiging overreed van wat goed en kwaad is? Heb je al een beetje door de ogen van de Heere leren beoordelen wat goed en kwaad is?", dan wordt het aanzienlijk stiller. En toch is dat de vraag waar het om gaat. Want alleen dan kunnen ouderen en jongeren goed bepalen of hun mediagebruik verantwoord is.

Daar zit een heel belangrijk aandachtspunt: het gaat om de inhoud van de gewetensopvoeding, die voor een deel aan het mediagebruik vooraf hoort te gaan en voor een deel hand in hand gaat met het mediagebruik. Wie aan gewetensvorming begint als zijn kinderen media gaan gebruiken, is te laat. Gewetensvorming is een diep Bijbelse gedachte en opdracht, die vanaf de allerjongste leeftijd gestalte moet krijgen.

Fasen in de gewetensontwikkeling

Bij de ontwikkeling van het geweten wordt een aantal fasen onderscheiden die kinderen op weg naar volwassenheid doorlopen.

■ *Ongeveer 2 jaar*

Kinderen van ruim 2 jaar snappen al

een beetje wat wel en wat niet mag. Het 'inzicht' van deze peuters is heel erg gebonden aan de aanwezigheid van de opvoeder. Het werkt dus ongeveer zo: als mama erbij is, dan mag ik geen snoepje pakken. Er moet dan ook niet gek van opgekeken worden, dat het kind zo'n snoepje wel pakt, als vader en moeder er niet bij zijn. Dat heeft niets te maken met ongehoorzaam zijn. Het kind heeft iets opgepakt in een bepaalde context (aanwezigheid van papa of mama) en kan dit gedrag nog niet toepassen in een andere situatie. **Het is in deze fase dus veel beter om ervoor te zorgen dat het kind niet bij de snoepjes kan, als het alleen is.** Er is nog iets van belang. Op deze leeftijd kunnen de kinderen vaak nog niet zelf hun gedrag bijsturen. Het helpt dan ook niet om steeds bozer te roepen: "Stop daarmee!" Veel verstandiger is het om een alternatief aan te reiken. "Dat mag niet. Ga maar met de Lego spelen."

■ *Ongeveer 3 jaar*

Een leuke tussenfase naar het meer nadenken over het eigen gedrag is bij kinderen te zien rond het derde jaar. Het kind spreekt zichzelf soms toe als het iets doet wat niet mag. "Mag niet snoepje pakken", klinkt het dan in de kamer. De volgende stap is wan-

neer het kind iets of iemand anders de schuld gaat geven. “De beer heeft snoepje gepakt.” Dit zijn de eerste tekenen dat het kind wat meer gaat nadenken over het eigen gedrag. Maar ouders moeten oppassen om daar een volwassen uitleg bij te geven. Want vaak gaat het nog niet echt over het eigen ‘ik’. Dat functioneert ook nog niet echt. Kinderen van deze leeftijd nemen het woordje ‘ik’ niet vaak in de mond. Het gaat over “Jantje doen”, en dan heeft Jantje het over zichzelf.

Gewetensvorming in deze twee fasen vindt dan ook niet allereerst plaats door woorden maar door *gedrag*. Door steeds maar weer via het eigen gedrag naar de kinderen toe duidelijk te maken dat bepaalde zaken niet goed zijn en andere juist toegejuicht worden, en door daarin steeds hetzelfde te blijven aangeven, ontstaat er geleidelijk aan iets van een functionerend geweten. Het is natuurlijk prima om ook met woorden duidelijk te maken wat wel en niet goed is, maar het gedrag van de opvoeder gaat voorop.

■ *Kleuters*

Kleuters hebben al een eigen ‘ik’ ontwikkeld. Wanneer ouders een redelijk

consequente opvoedingsstijl hanteren, heeft het kind vaak ook al een bepaalde innerlijke rem in zijn gedrag. Maar ook hier moeten we oppassen. Kleuters passen de regels die ze zich hebben eigen gemaakt heel *zwart-wit* toe, omdat de achtergrond van de regel niet wordt begrepen. Een jonge kleuter die ziek is, zal soms toch proberen zijn eten op te eten, omdat hij weet: “Ik moet mijn bord leegeten.” Ouders vinden dan zo'n kind erg flink en het is maar de vraag of dat juist is. De kleuters kunnen de regel nog niet *wegen*, laat staan nadenken over de vraag: “Geldt deze regel nu altijd?” In deze leeftijdsfase wordt het oordeel nog vaak gekoppeld aan de gevolgen. Iets mag niet, want je krijgt er straf voor.

Ook hier geldt dat *consequent* gedrag en een omgeving waarin het kind zich *veilig* voelt, belangrijke middelen tot gewetensvorming zijn. Wel moet het ouderlijk gedrag soms explicieter worden. Was het gedrag van vader of moeder als reactie op het gedrag van het kind soms positief, soms afkeurend, nu mag het ook uitdrukkelijk *belonend* en *bestraffend* zijn. Dat moet natuurlijk wel in de juiste proporties, maar het moet er wel zijn. Geleidelijk

aan moet bij de kinderen het besef groeien dat goed gedrag waardevol is en dat verkeerd gedrag barsten veroorzaakt die niet fijn zijn. Heel belangrijk hierbij is dat het ontwikkelen van dit besef gepaard gaat met de wetenschap dat verkeerd gedrag en de straf die daarop soms moet volgen, niet betekenen dat de *relatie* verbroken is. Het blijft plaatsvinden in een opvoedingsrelatie waarvan de basis niet alleen gezag maar ook *liefde* is.

Het is goed om op deze leeftijd al te beginnen met spelletjes, waarbij kinderen het belang van spelregels leren. Hierbij is ook het in contact brengen met leeftijdgenootjes waardevol. In het spel leren kinderen mogelijkheden verkennen maar ook tegen grenzen aanlopen.

Wezenlijk in de gewetensvorming van kinderen is het gewennen aan wat echt mooi is, wat lieflijk is en wat goed klinkt. En daar kunnen we als opvoeder nooit te jong mee beginnen. Zingen, voorlezen, verhalen vertellen, luisteren naar muziek, knutselen, zorgen voor elkaar, papa en mama helpen en daarvan genieten en voldoening ervaren, het zijn stuk voor

stuk ervaringen die het geweten vormen. Iets wezenlijks ervaren en van iets moois genieten, vormen al op heel jonge leeftijd wapens in het leven van de kinderen tegen platheid en het lelijke. Laten we daar als ouders bewust mee bezig zijn.

■ Van 7 tot 12 jaar

Kinderen op deze leeftijd zijn vaak heel strenge *moralisten*. Ze denken zwart-wit. Iets mag of iets mag niet. Iets hoort op deze manier en niet op een andere manier, want regels zijn regels. Pedagogen vermoeden dat kinderen deze strenge moraal hanteren omdat het kind nog erg onzeker is over de eigen grenzen. Een strakke moraal geeft dan meer houvast.

Ook in deze leeftijd worden de redenen waarom iemand iets doet, niet erg meegewogen. Wie zich niet aan een bepaalde regel houdt, zit per definitie fout. Pas later in deze fase kan het kind beter rekening houden met het 'waarom' van bepaald gedrag. Het is daarom heel goed dat we als ouders *uitzonderingen* op de regel uitlegen. Dan treedt er verdieping op in de gewetensontwikkeling. Als dat niet gebeurt, ontstaat er juist verwarring.

Consequent vasthouden aan de regels zonder daar ooit uitzonderingen op te maken, is dus niet de beste opvoedstijl.

In deze fase van de ontwikkeling van het geweten is het heel belangrijk dat ouders iets laten merken van hun eigen ethische afwegingen en worstelingen. Kinderen mogen in ons als ouders steeds meer gaan ontdekken wat nu echt waardevol of, nog sterker, onopgeefbaar is in het leven. Als het goed is, zien kinderen op weg naar de puberteit bij ons aan de ene kant gerepte overtuigingen en aan de andere kant de worstelingen om antwoorden te vinden in de vragen die op hen afkomen. Ze mogen daarbij zien dat de werkelijkheid niet zwart-wit is maar dat veel vragen een *genueanceerd* antwoord verdienen.

Het is heel goed om in deze fase kinderen bij te brengen dat ze deel uitmaken van een groter geheel (de school, de christelijke gemeente, de buurt) en dat dit lidmaatschap bepaalde *verplichtingen* met zich mee brengt. Gesprekken over de verhouding tussen het eigen welzijn en dat van anderen helpen jongeren om hierin hun weg te vinden.

■ Pubers

Pas vanaf ongeveer 12 jaar wordt vaak afgewogen waarom iemand iets op een bepaalde manier doet. De verdieping in het leven van kinderen in de puberteit veroorzaakt veel onzekerheid. Allerlei vragen komen op hen af die nogal wat losmaken. Wie ben ik? Is alles wel zoals het me altijd voorgehouden is? Waarom heb ik zo'n lichaam? Wat gebeurt er allemaal in mijn lichaam? Waarom kon het niet allemaal zo eenvoudig blijven? Wil ik eigenlijk wel volwassen worden? Wat is er in de wereld eigenlijk allemaal aan de hand? Wat voor dreigingen komen op me af? Enzovoort...

In deze fase gaan kinderen meer en meer eigen keuzes maken, ook los van de ouders. De invloed van *leeftijdgenoten* is in deze periode groot. Aan de ene kant observeren ze scherper dan ooit het gedrag van hun ouders, maar ze gaan dat ook vergelijken met het gedrag van andere ouders, van helden en idolen, van hun vriendengroep. Daarbij komen ook de invloeden uit media, die soms een heel andere richting hebben dan de koers die ouders hebben voorgehouden. Tegelijkertijd ontstaat er veelal ook een zekere afstand tot hun ouders. **In de arena van de groei naar volwassenheid, naar**

het op eigen benen staan, wisselen intimiteit en gereserveerdheid in de verhouding tot hun ouders elkaar soms heel sterk af.

Niet zelden wordt deze fase in de opvoeding als de moeilijkste ervaren. Toch is het maar de vraag of dat zo is. Steeds meer zijn pedagogen na grondig onderzoek tot de conclusie gekomen dat de basis voor gewetensvorming en gewetensontwikkeling niet in de puberteit maar in de fasen *daarvoor* wordt gelegd. Bij het overgrote deel van de jongeren blijkt dat de stormen van de puberteit hen niet afstoten van het gelegde fundament maar hen daar uiteindelijk vaster op doen staan. En hoewel automatismen hier niet aan de orde zijn, mag dat toch voor enige ontspanning zorgen.

Van groot belang in deze fase is dat we als ouders er voor hen zijn, en dat in verschillende opzichten:

- soms met meer woorden dan ooit tevoren als er ruimte is om samen diepteboringen te doen naar de wezenlijke zaken van het leven, naar wat er echt toe doet in het leven, om mee te denken met het kind over wie het nu werkelijk is, waar zijn sterke en zwakke kanten liggen, om inzicht te geven in de processen

die het doormaakt, hormonaal en mentaal;

- soms in het aangeven van grenzen waartegen aangelopen moet worden, omdat verdere groei naar volwassenheid ook discipline en beheersing inhoudt naast zelfontdekking en ontplooiing;
- altijd in gedrag waarvan wezenlijke betrokkenheid, vertrouwen, geduld en verwachting de belangrijkste kenmerken zijn;
- soms in het samen dingen doen die net die extra band geven die nodig is om in moeilijke situaties ervoor te zorgen dat het elastiek niet te ver uit elkaar getrokken wordt.

In dit proces van verantwoordelijkheid geven, past ook het verantwoording vragen en daarover het gesprek aangaan.

Heel concrete activiteiten kunnen de pubers helpen om hun weg in de doolhof die het leven soms voor hen is, te vinden. Een baantje, vrijwilligerswerk, betrokkenheid bij hulpverleningsprojecten dichtbij en veraf zijn hier voorbeelden van.

■ En verder

Gewetensvorming stopt niet als we jongvolwassen zijn. Ook ouderen moeten waken over de teerheid van

hun geweten. Een slordig leven, een leven waar de grenzen met de wereld en de zonden vervagen, veroorzaken dat er steeds meer mee door kan in ons leven. Dat is tot grote schade. Paulus zegt in Handelingen 24:16 dat hij zich oefent om altijd een ongerlijk geweten te hebben bij God en bij de mensen.

Al beschuldigen vele Joden Paulus, hij kan tegenover de Romeinse rechter getuigen dat hij in zijn geweten rein staat voor God. En ook mensen eerlijk in de ogen kan zien. Zo kunnen christenen, al worden zij van alle kanten in het nauw gedreven, hartelijk belijden dat in dit opzicht God niets op hen aan te merken heeft. Paulus heeft zich op de keizer beroepen en kan in alle rust zijn oordeel tegemoet zien, zelfs al zou hij de doodstraf krijgen. Wie mij oordeelt is de Heere, schreef hij aan een van de gemeenten, toen mensen nogal wat op hem aan te merken hadden. In dit opzicht is het troostend wat we van hem lezen in Romeinen 8, waarbij hij verwijst naar het oordeel van God in Christus.

Een ongerlijk geweten betekent letterlijk: niet gegriefd worden door besef van schuld. En dat is een geweten waarin ons gebed niet verhinderd

wordt, waarin er de tere omgang met de Heere beoefend wordt. Dat is een leven waarin ook het struikelen in de zonde er is, elke dag. Maar met die struikelingen wordt steeds de toevlucht genomen tot Christus, Die al onze zwakheid kent.

De identificatiefiguur en gewetensvorming

Een wezenlijk kenmerk van de geestelijke identificatiefiguur voor alle tijden blijft *authenticiteit* als mens en als christen. Dat houdt in dat kinderen aan hun opvoeders zien dat ze echt op de wezenlijke zaken betrokken zijn, maar ook dat ze op *hen* betrokken zijn. Het is heel belangrijk dat kinderen bij hun opvoeders merken dat die een innerlijke overtuiging hebben. Die overtuiging komt, als het goed is, niet omdat zij gewoon ergens wat van vinden, maar omdat de Heere hen overtuigd heeft dat zij geen verzinsels zijn nagevolgd. Gelovige opvoeders weten ook van strijd, strijd in hun concrete dagelijkse leven, omdat zij mensen van vlees en bloed zijn, kwetsbaar, zondig en beperkt. Maar deze opvoeders weten ook dat er bij de Heere vergeving is, opdat Hij gevreesd wordt. Dat proeven de kinderen. Dat dwingt respect af. Dat is het eerste en dat is van alle tijden.

Deze tijd vraagt echter om iets meer. **Het vraagt ook van opvoeders om naast de kinderen te gaan staan, vanuit verlegenheid om samen te zoeken naar een begaanbare weg te midden van de vele ingewikkelde zaken die zich in toenemende snelheid voordoen.** En die houding is niet van alle tijden. Die is kenmerkend voor deze tijd. Daarbij weten ouders zaken in een aantal gevallen niet, omdat het vragen betreft die ze zelf in hun jeugd niet hoefden te stellen of omdat de kwesties verder van hen afstaan.

Een voorbeeld kan dit duidelijk maken. In menig gezin zal gesproken zijn met de kinderen over het Bijbelse standpunt over euthanasie. Maar als vervolgens een dochter de verpleging in gaat en op dat punt met de werkelijkheid van het volle leven te maken krijgt, dan moet er samen een zoektocht worden gemaakt, die niet altijd eenvoudig is, maar waarbij toch stap voor stap opnieuw Bijbelse handvatten worden ontvangen in heel concrete ethische dilemma's.

Datzelfde geldt op het terrein van

media. Het is niet zo moeilijk om een afwijzend standpunt over sociale media uit te dragen, maar als een jongen gaat studeren en het blijkt dat 90 procent van de communicatie verloopt via die media, dan moet er zo'n zelfde zoektocht worden gemaakt. Hoe kun je die studie volgen zonder te vallen in alle verleidingen die die media met zich meebrengen? Een opvoeder zal dan erkennen dat het antwoord niet zwart-wit is, maar dat, net als bij andere zaken in een grote studentenstad, een *voorzichtig gebruik onontkoombaar* is. Als we als ouders die worsteling samen met onze zoon doormaken, krijgt de bede "Leid ons niet in verzoeking" voor ons een diepe betekenis.

En daar gaat het nu bij jongeren om. Zowel het uitstralen van een innerlijke en doorleefde *overtuiging* bij hun opvoeders als de gave om samen met hen *zoektochten* te maken die de betekenis van de Bijbelse boodschap in hun dagelijkse leven duidelijk maken, zijn geen geringe middelen in Gods hand om hen te helpen bij het opbouwen van een echte eigen christelijke identiteit. Dat is een middel om bij

jongeren het geloof in het gezag van de Schrift te onderhouden. Immers, waar het belang van Gods Woord voor hun leven van alle dag wegvalt, valt op den duur het Schriftgezag in hun leven weg, en wordt God iets van de traditie, van grootmoeder. Maar waar de opvoeders er met Gods hulp in slagen om als *identificatiefiguur* duidelijk te maken hoe Gods Woord ook in allerlei nieuwe situaties betekenis heeft, worden er door Gods genade bij jongeren grote gedachten van dat Woord, ja van de God van dat Woord geboren.

Gebrokenheid en opvoeding

Als we dit alles op ons in laten werken, kunnen we ons afvragen wie in staat is een goede opvoeding te geven, waarbij gewetensvorming centraal staat. Gaat dit onze krachten niet te boven? Lopen we niet heel gauw achter bij allerlei razendsnelle ontwikkelingen en trekt de 'wereld' niet bijna onweerstaanbaar? Vanuit de liefde tot de Heere kunnen we wel *richtingwijzers* zijn. Eenvoudig door naast onze kinderen te staan en te begrijpen dat het moeilijk is om 'normaal' te leven. Alles om ons heen is toch even 'abnormaal'?

Maar ook in onze gezinnen zijn soms grote zorgen. Soms staat vader of moeder er alleen voor. In gezinnen komt het voor dat er grote verschillen in opvattingen zijn tussen vader en moeder. **Soms lijkt het of de 'opvoeding' vanuit de vriendenkring een veel grotere invloed heeft op onze kinderen dan onze eigen opvoeding.** Soms is er een oudere zoon of dochter die met alles gebroken lijkt te hebben en die een slechte invloed heeft op jongere zusjes of broertjes. Vele ouders onder ons hebben het gevoel met *machteloze* handen te staan.

Wat is het nodig dat er vanuit de scholen en in de kerkelijke gemeenten toerusting plaatsvindt en bemoediging in deze soms zo zware strijd. Wat is het belangrijk om als gezamenlijke ouders elkaar op zulke bijeenkomsten te ontmoeten om de zorgen en vragen met elkaar te delen. Want het is zo zeer de moeite waard om gezamenlijk deze strijd te strijden.

En het is ook niet zonder verwachting! Toen Daniël en zijn vrienden in een 'vreemde' omgeving terecht kwamen en heftig geconfronteerd werden met

de goddeloze wereld om hen heen, zijn zij toch staande gebleven. Zelfs al dreigde een hete oven of een leeuwenkuil. De Heere stond hen terzijde. Een jong meisje dat ontvoerd was uit Israël, kon in Damascus getuigen dat er in Israël heil was voor Naäman. Zouden haar ouders dit hebben kunnen bedenken?

Aan de Heere en Zijn gemeente hebben we beloofd onze kinderen op te voeden dicht bij Hem. Wie is daartoe in staat? Voordat Hij naar de hemel ging, zei Jezus tot Zijn discipelen: "*Mij is gegeven alle macht in de hemel en op de aarde*". Daarom mogen en moeten we des te meer zien op Hem, Die doden levend maakt en Die ons wil leren hoe wij wandelen en opvoeden moeten. Het kleine aantal apostelen stond voor een gigantische opdracht om de wereld in te gaan en alle volken tot discipelen van de Heere te maken. Is dat niet een onmogelijke taak? De Koning van het koninkrijk gaat mee en zegt tot hun troost: "*Ik ben met u!*" En wat zien we nu? De kerk is ondanks alles wereldwijd gegroeid. Christus is de Overwinnaar. Dat geeft moed en uitzicht in onze opvoeding.

4

Ten slotte

Gewetensvorming in het tijdperk van de moderne media is niet eenvoudig. Daarvoor is wijsheid nodig. Tijdens het werken aan deze handreiking beseften de auteurs opnieuw dat we hier te maken hebben met een lastig onderwerp. De ervaring hiermee is nog maar kort en de ontwikkelingen gaan heel snel. In technische zin zijn de jongeren hun opvoeders vooruit.

De Heere geeft aan hoe wij om moeten gaan met tekort aan wijsheid. Dat moeten wij eerlijk belijden en wij moeten en mogen Hem vragen om de wijsheid die van boven is. Daarnaast is het goed om ons met elkaar blijvend te bezinnen op dit belangrijke onderwerp. De Heere schenkt iets van Zijn wijsheid ook in een middellijke weg. Bezinnende literatuur, samenkomsten op school en in de gemeente kunnen bijdragen om iets van die wijsheid te verkrijgen. Daartoe wil dit boekje een handreiking zijn.

De Heere Jezus zegt bij Zijn afscheid aan de discipelen: *"Mij is gegeven alle macht in hemel en op aarde."* En Hij Die de Machthebbende is, zegt dan: *"En ziet, Ik ben met ulieden al de dagen tot de voleinding der wereld. Amen."*

Vanuit dat nieuwtestamentische perspectief mogen we zingen uit Psalm 119:45:

*O Heer', Uw Woord bestaat in eeuwigheid,
daar 't hemelheir zich schikt naar Uw bevelen;
in Uwe trouw, zo gunstig toegezeid,
zal elk geslacht, ja 't eind der aarde delen;
deez' aard' is hecht door Uwe hand bereid;
haar stand blijft vast, al wiss'len haar tonelen.*

Literatuur

Twee recente boekjes die geschikt zijn voor ouders, zijn:

Ds. P. van Ruitenburg, "Inscherpen", uitg. Den Hertog, Houten, 2012

Ds. A. Schreuder, "Naar eer en geweten", uitg. Den Hertog, Houten, 2011

Deze brochure is ook te vinden op de website www.mediawijzer.nl. Daar is een uitgebreide lijst met literatuur over gewetensvorming te vinden.

“En gij zult ze uw kinderen inscherpen, en daarvan spreken”

Deuteronomium 6:7

Inscherpen betekent: diep laten doorklinken. We moeten er als opvoeder alles aan doen wat mogelijk is om deze woorden in het hart van onze kinderen te krijgen. Het gaat daarbij ten diepste om Christus als Vervuller van de wet. Aan het doorgeven en bekendmaken van die Naam belooft God uitdrukkelijk Zijn zegen te geven voor het navolgende geslacht.

Colofon

Stichting Mediawijzer wil een richtinggevende functie vervullen in de discussie over het verantwoord gebruik van nieuwe media. Zij biedt ouders, (groeps)opvoeders, ambtsdragers en alle anderen die met nieuwe media in aanraking komen een helpende hand bij het doordenken van vragen over mediagebruik. Daarvoor biedt Mediawijzer informatieve en bezinnende producten voor jongeren en opvoeders, zoals het geven van voorlichting, het organiseren van conferenties en het uitgeven van themabrochures.

De kerngroep van Stichting Mediawijzer bestaat uit de volgende personen: ir. B. Visser, ds. J. Van Amstel, W. Büdgen, dr. ir. S.M. de Bruijn, ing. A. Luijk, drs. W.L. van der Staaij en drs. A.W. van Vugt.

Steun het werk van de Stichting Mediawijzer.
Maak een gift over naar rekeningnummer 67.40.99.281 t.n.v. Stichting Mediawijzer te Apeldoorn.

April 2013

www.mediawijzer.nl